

MAHALLALARDA IJTIMOIIY XIZMATLARNI TASHKIL QILISH ZARURATI

Utkirov Mahmudbek Baxodir o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

ARTICLE INFO

ABSTRACT:

ARTICLE HISTORY:

Received:18.04.2025

Revised: 19.04.2025

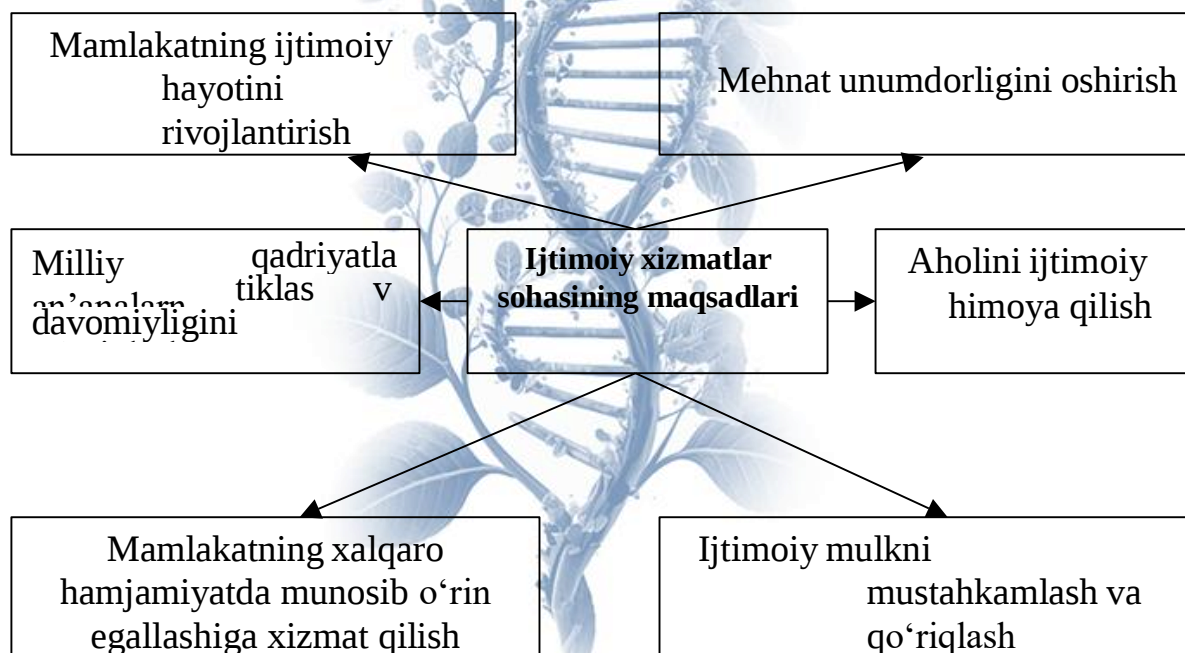
Accepted:23.04.2025

KEYWORDS:

*ijtimoiy xizmat,
ta'lim xizmatlari,
sog'liqni saqlash
xizmati, ijtimoiy soha,
davlar va xususiy
sherekchilik, ma'daniyat
xizmatlari.*

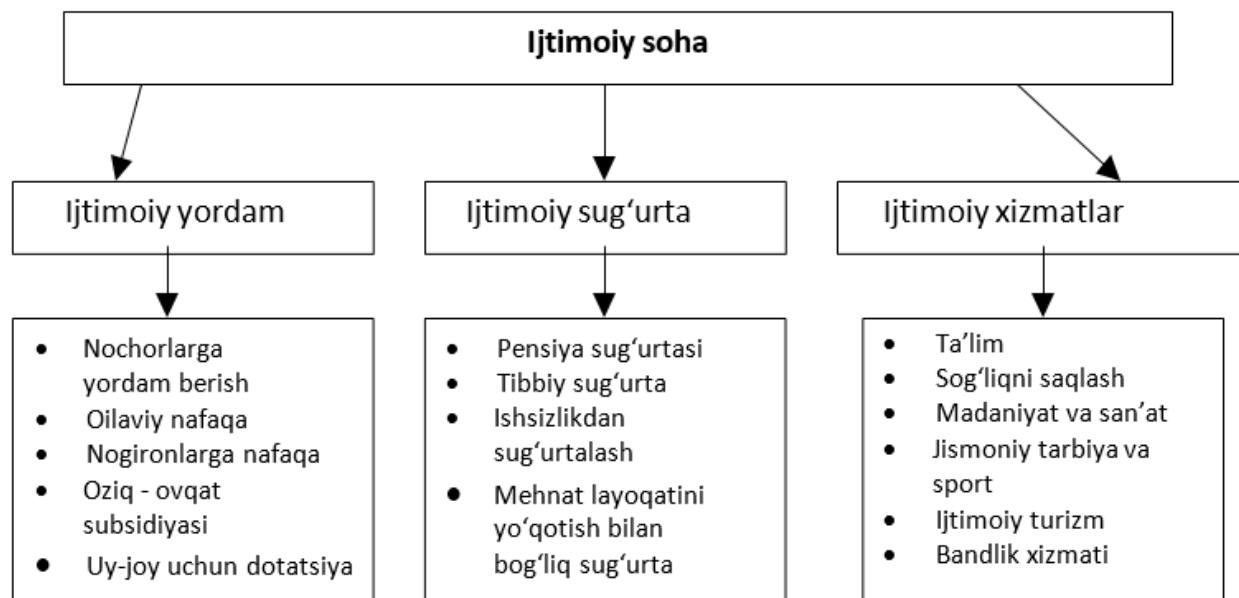
Ushbu maqolada mahallalarda ijtimoiy xizmatlarni tashkil qilinishini monitoring qilish amaliyotini takomillashtirish yo'llari bo'yicha nazariy va amaliy asoslari o'rganib chiqildi hamda ulardan kelib chiqqan holda xulosalar va ilmiy-amaliy takliflar shakllantirildi.

Fan-texnika taraqqiyotining ta'siri ostida ijtimoiy xizmatlar sohasi tez rivojlanib bormoqda. Ko'rsatilayotgan xizmatlar hajmi va sifati jamiyat iqtisodiy taraqqiyoti hamda aholi turmush darajasining eng muhim ko'rsatkichlaridan biriga aylanmoqda. Chunki aholi turmush darajasini faqat daromadlarning o'sishi va sifatli iste'mol tovarlari bilan ta'minlanganligi darajasi bilan belgilab bo'lmaydi. Aholi turmush darajasi ma'naviy va madaniy ehtiyojlarini qondirishda har xil turdagi sifatli xizmatlardan foydalanish, bo'sh vaqtni mazmunli tashkil qilish, maroqli dam olish kabi jihatlar bilan ham tavsiflanadi. Shuningdek, ijtimoiy xizmatlar sohasi faoliyati insonlarning kundalik turmushi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning jamiyat oldidagi vazifalarini bajarishda va ish joylarida mehnat samaradorligini oshirishda asosiy omildir. Shu bois ijtimoiy sohasiz mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishini va insonning har tomonlama kamol topishini tasavvur qilib bo'lmaydi (1-rasm).

1-rasm. Milliy iqtisodiyotda ijtimoiy xizmatlar sohasining asosiy maqsadlari

Ijtimoiy sohaning maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda uning amal qilishidagi asosiy yo‘nalishlarini ijtimoiy yordam, ijtimoiy sug‘urta va ijtimoiy xizmatlar singari muhim faoliyatlarga ajratish mumkin. (2-rasm).

2-rasm. Ijtimoiy sohaning amal qilish yo‘nalishlari

Jamiyatning taraqqiyoti moddiy ishlab chiqarish sohasining rivojlanishi, fan-texnika taraqqiyoti va xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi nomoddiy ne'matlarga bo'lgan ehtiyojlarning o'sishiga olib keladi. Ishlab chiqarish sohasida ham fan-texnika, axborot va kommunikatsiya xizmatlariga ehtiyoj oshib bormoqda. Bunday xizmatlar keyingi vaqtlarda ijtimoiy xizmatlardek alohida sohani tashkil etmoqda. Aytish joizki, ijtimoiy xizmatlar sohasining holati va uning iqtisodiy munosabatlar tizimida tutgan o'rni jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti darajasini tavsiflaydi. Chunki aholining turmush tarzi, madaniy va ma'rifiy salohiyati, ayni shu soha faoliyati bilan belgilanadi.

Shu jihatdan ijtimoiy xizmatlar sohasi mamlakat ijtimoiy va iqtisodiy xayotida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, u quyidagilar orqali aniqlanadi:

birinchidan, ijtimoiy xizmatlar sohasi milliy daromadning shakllanishida ishtirok etib, kam sarmoya evaziga YAIM ning o'sishiga sezilarli xissa qo'shadi.

Mazkur soha moddiy ishlab chiqarish faoliyatining samaradorligini oshirishga ko'maklashadi;

ikkinchidan, aholi turmush tarzining yuqori sifatini belgilab beradi va qishloq aholisining farovonlik darajasini shahar aholisinikiga yaqinlashishida muhim rol o'ynaydi.

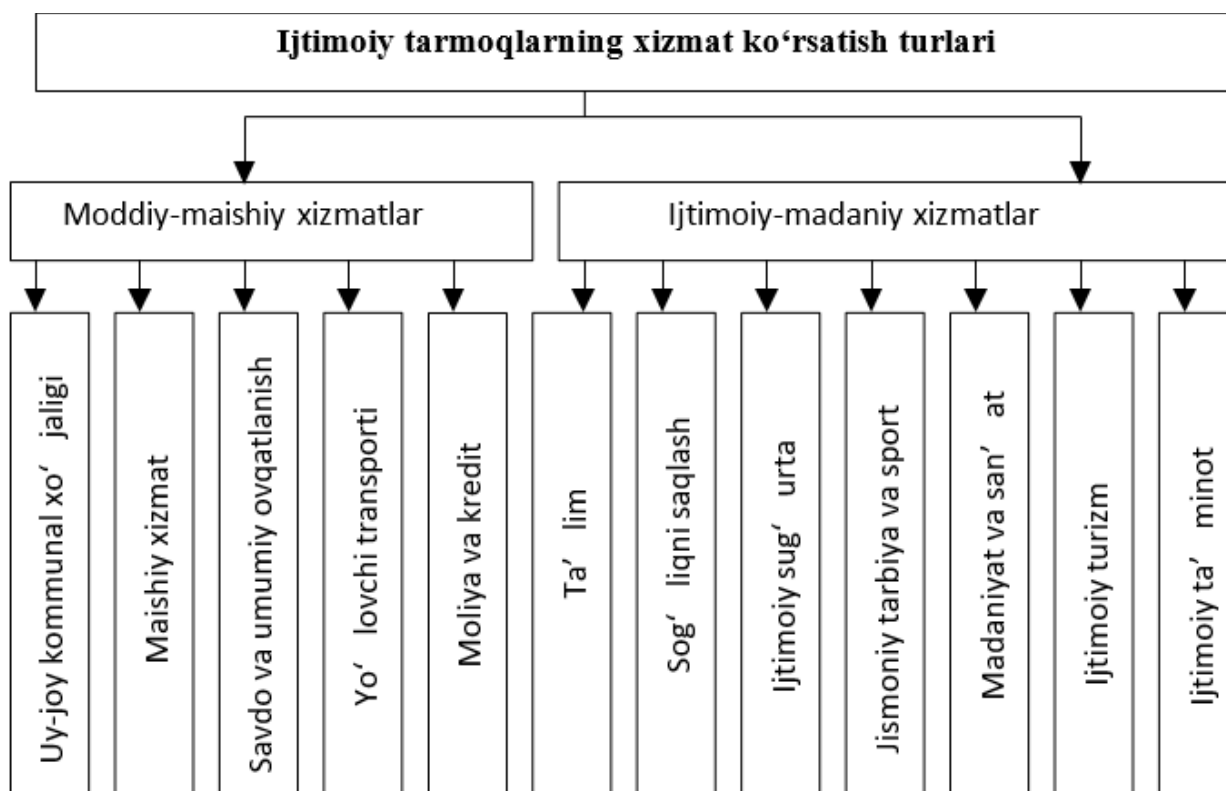
uchinchidan, aholining davlat boshqaruviga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojlarini va milliy xavfsizligini ta'minlaydi;

to'rtinchidan, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini qo'llab-quvvatlaydi va bandligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi;

beshinchidan, mehnat resurslari sifatini va raqobatbardoshligini oshirishga ko'mak berib, aholi savodxonligini ta'minlash, sog'ligini saqlash, milliy madaniyat va qadriyatlarini tiklashga olib keladigan sohalarining faollashuviga ta'sir ko'rsatadi hamda mamlakat intellektual salohiyatini belgilaydi;

oltinchidan, xalqaro aloqalarning kengayishida va mamlakatlarning jahonga tanilishida muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy xizmatlarni aholiga xizmat ko'rsatish sohasi (xizmat ko'rsatish sohasi ikkiga bo'linadi: ishlab chiqarishga xizmat ko'rsatish va aholiga xizmat ko'rsatish) nuqtai nazaridan hamda ijtimoiy ishlab chiqarish turlariga va tarkibiy tuzilishiga muvofiq ikki qismga bo'lish mumkin: bular, moddiy - maishiy xizmatlar va ijtimoiy madaniy xizmatlar (3-rasm).

3-rasm. Aholiga xizmat ko'rsatish sohasining tarkibi va tuzilishi

Moddiy maishiy va ijtimoiy madaniy xizmatlar ijtimoiy xizmatlar sohasining tarkibiy qismi bo'lsada, ular o'zlarining ko'palab jihatlari bilan bir-biridan farq qiladi, ya'ni:

- ijtimoiy-madaniy xizmatlarni tashkil qilish jarayoni moddiy-maishiy xizmatlarga nisbatan uzoqroq vaqtni o'z ichiga olishi mumkin;

- amalda ijtimoiy-madaniy xizmatlar doirasi davlat tomonidan ko'proq himoya qilinadi. Ta'lim, sog'liqni saqlash, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy ta'minot an'anaviy tarzda juda ko'p mamlakatlarda qisman davlat tasarrufida yoki davlat tomonidan qattiq nazorat qilinadi. Chunki ijtimoiy-madaniy xizmatlar uchun ajratilayotgan mablag'lar faqat ijtimoiy emas, balki iqtisodiy tavsifga ham ega bo'lib, jamiyatning iqtisodiy salohiyatini oshirishga yordam beradi;

- ijtimoiy-madaniy xizmatlarda iqtisodiy natijaga moddiy- maishiy

xizmatlarga nisbatan uzoqroq muddatda erishish mumkin;

- moddiy-maishiy xizmatlar ko'rsatishda xizmat ko'rsatuvchilar iste'molchilar talabi o'zgarishiga tezda moslashadilar. Ijtimoiy- madaniy xizmatlarda bu jarayon nisbatan ko'proq vaqt o'tishini talab qiladi;

- ijtimoiy-madaniy xizmatlar ko'proq jamoaviy tavsifga ega bo'lib, aloxida xizmatlar hajmi nisbatan kamroqni tashkil etadi;

- ijtimoiy-madaniy xizmatlarning muassasalari katta hududni o'z ichiga olib, natijada aholining keng qatlamini qamrab oladi;

- ijtimoiy-madaniy xizmatlarni ko'rsatayotgan muassasalarning xodimlari ko'proq aqliy mehnat bilan shug'ullanganligi tufayli ulardan malaka, mutaxassislik va yuksak kasb mahorati talab qilinadi;

- ijtimoiy-madaniy xizmatlarni ko'rsatayotgan muassasalarda xodimlarga ish haqi berish va moliyalashtirish jihatidan ham farqlanib bu jarayon davlat byudjeti, homiylar, jamg'armalar, tadbirkorlar hamda boshqa manbalar hisobidan amalga oshiriladi.

Ijtimoiy xizmatlar sohasining o'ziga xos talqini uning mamlakat ijtimoiy hayotini rivojlantirish, mehnat unumdorligini oshirish, aholini ijtimoiy himoya qilish, komil insonni tarbiyalash hamda ijtimoiy mulkni mustahkamlash, qo'riqlash kabi muhim maqsadlarini va quyidagi vazifalarini aniqlashga imkon beradi:

birinchidan, tarbiyaviy vazifani bajarib, inson shaxsini taraqqiy ettiradi, takkomillashtiradi, uni ma'naviy, ahloqiy, badiiy jihatdan rivojlantiradi va har tomonlama barkamol inson bo'lib yetishga yordam beradi;

ikkinchidan, insonparvarlik vazifasini bajarib, insonni munosib turmush tarzi va sifatli hayot farovonligi bilan ta'minlaydi;

uchinchidan, adolatlilik vazifasini bajarib, davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshiradi, aholining nochor qatlamlarini ijtimoiy himoya qiladi, bandligini va tengligini ta'minlaydi;

to'rtinchidan, aloqa vazifasiga ko'ra, turli ommaviy axborot vositalari orqali hamda muloqot, o'zaro aloqa va axborotlarni uzatishdan insonlarning ijtimoiylashuvini ta'minlaydi;

beshinchidan, umumlashtirish vazifasiga ko'ra, milliy qadriyatlar, urf- odatlar,

an'analar va tarixiy tajribalarni o'rganish va uzatish orqali milliy mafkuraning shakllanishni ta'minlaydi;

oltinchidan, iqtisodiy vazifasiga muvofiq, malakali ishchi kuchini takror ishlab chiqaradi, salomatligini tiklaydi, ruhiyatini ko'taradi va mehnat unumdorligi o'sishini rag'batlantirish orqali, yalpi milliy mahsulotni ko'paytiradi.

Ijtimoiy xizmatlarning muhim xususiyati shundaki, ularni saqlab, qadoqlab, tashib bo'lmaydi va ko'rsatilayotgan xizmat bir vaqtning o'zida iste'mol qilinadi. Ammo ko'rsatilayotgan xizmatlarning aksariyatini iste'mol qilgunga qadar o'rganishning iloji yo'q bo'lib, ularning taklifi va iste'moli bir paytda ro'y beradi; ikkinchidan, ijtimoiy xizmatlarni buyurtma, yoxud mijoz borligida ko'rsatish mumkinligi bois ularni xizmat ko'rsatuvchidan ajratishning iloji yo'q hamda iste'molchilarga ko'pincha xizmatni taqdim etishning ajralmas qismi sifatida qaraladi; uchinchidan, ijtimoiy xizmatlar sifat jihatidan o'zgaruvchan xususiyatga ega bo'lib, hatto xizmat ko'rsatishni bitta tashkilot amalga oshirganda ham sifat turlicha bo'lishi mumkin va ushbu xizmatlarning aksariyati moddiy tavsifga ega emasligi sababli, ulardagi iqtisodiy munosabatlar ko'zga yaqqol tashlanmaydi; to'rtinchidan, turli toifadagi iste'molchilarga qulaylik yaratish zarurligi ijtimoiy xizmatlar samaradorligining muhim omili bo'lib hisoblanadi. Masalan, oshxonaning tushlik tayyorlashi, transport xizmatining ertalabdan yo'lga qo'yilishi va tez tibbiy yordamning mijozlar uyiga borib ko'rsatilishi, maktabgacha ta'lim muassasalarning olti yoshgacha bo'lgan bolalarni qamrab olishi aholiga qulaylik yaratadi va shu bilan birga ko'rsatilayotgan xizmatning sifati iste'molchilar kayfiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Jumladan, ertalab uzoq vaqt transport kutib qolish, sartaroshning xizmatidan qoniqmaslik oqibatida kayfiyat tushishi va bu muloqot orqali boshqalarga o'tishi mumkin; beshinchidan, shuni ta'kidlash joizki, ijtimoiy xizmatlar sohasi muassasalari bir- biri bilan o'zaro bog'liq va bir-birini taqozo etadi. Ular bir butun xo'jalik faoliyatiga birlashadi va bir butun tizimni tashkil etadi.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

1. Abulqosimov H. P. Shakllanayotgan bozor iqtisodiyotida inson omili va uni faollashtirish yo‘llari –T.: «Moliya», 2005. 225 b.
2. Vaxabov A.V. Bozor munosabatlari tizimidagi ijtimoiy fondlar - T.: «Sharq», 2003. 320 b.
3. Jilsov YE.N. Lomanova P.N. Razvitiye otrasley sotsialnoy sferi v perexodnoy ekonomike M.: «TEIS» 2001. 276 s.
4. Jilsov YE.N. Lomanova P.N. Sotsial'naya sfera v rinochnix usloviyax -M.: «TEIS» 2004. 231 s.
5. Ignatov V.G. Baturin L. A. i dr. Ekonomika sotsialnoy sferi M.: «Mart», 2005. 527 s.

